Formalno legitimirani posestnik nakaznice se bo, čim bo v časopisih objavljena številka njegove nakaznice, javil pri Narodni banki za izplačilo in prejel v nakaznici naznačeno vsoto, preračunano na domačo dinarsko veljavo.

Praktičen pomen teh klirinških nakaznic bo tedaj v tem, da se bodo iste brez posebnih zamudnih formalnosti z enostavnim indosamentom prenašale od osebe na osebo, da se bodo z lahkoto eskontirale pri raznih zasebnih denarnih zavodih in pa, da bodo postale kot vsako drugo blago predmet trgovskega in borznega prometa.

Končno bodi še omenjeno, da je le malo verjetno, da bi posestniki teh nakaznic prišli kdaj v položaj, posluževati se pravice regresa in da imajo predpisi meničnega zakona o zavarovanju menične terjatve zanje le prav malo pomena, ker je pač jasno, da bo Narodna banka v nakaznici naznačeno vsoto izplačevala točno in brez zamude.

Nekaj pogledov na pravno organizacijo plebiscita na Koroškem dne 10. oktobra 1920.

Univ. docent dr. Ivan Tomšič.

V mirovnih pogodbah, sklenjenih ob koncu svetovne vojne 1914—1918, je bilo glede nekaterih pokrajin, med drugim tudi glede celovške kotline, predpisano, da naj ondotni prebivalci z glasovanjem določijo državo, h kateri želijo, da naj se dotično ozemlje priključi. To se je zgodilo predvsem po zaslugi W. Wilsona, zagovornika zamisli samoodločbe narodov, ki je smatral, da je plebiscit (ljudsko glasovanje) idealno sredstvo, s pomočjo katerega bodo prebivalci mogli odločiti o priključitvi ozemlja edinole na temelju svoje narodnostne zavednosti. Wilson se ni dovolj poglobil v evropska narodnostna vprašanja in ni pomislil, da bo marsikateri, pa tudi narodnostno zavedni glasovalec, upošteval pri oddaji glasu še gospodarsko stran odločitve (primum vivere deinde philosophari!) in da utegnejo popačiti pravo sliko ljudske volje razni psihološki vplivi, katerih se ljudstvo v kratkem roku do odrejenega plebiscita ni moglo dovolj jasno zavedati.

Na južnem Koroškem, kjer je ogromna večina prebivalstva slovenskega rodu in kjer je bilo celo pri avstrijskem uradnem štetju l. 1910 ugotovljeno, da je 68.6% prebivalcev izjavilo slovenski jezik kot svoj občevalni jezik, so bili Slovenci ob prevratu preveč pod raznovrstnimi vplivi germanizacije, da bi se moglo pričakovati od njih, da bodo 10. oktobra 1920 glasovali strnjeno za Jugoslavijo, s katero jih veže ista narodnostna vez.[1] Del glasovalcev je upoštevajoč zemljepisen položaj cone I in bližino trga (Celovec in Beljak) glasoval za Avstrijo, kjer si je nadejal boljšega gospodarskega razvoja kot v Jugoslaviji.

Ne sme se prezreti, da se je plebiscit izvršil kmalu po končani svetovni vojni, katere strahote so široke ljudske plasti podzavestno zavajale v nagonski odpor proti monarhističnemu in militarističnemu ustroju države. Pri koroškem plebiscitu se je bilo treba odločiti, ali za republiko brez vojaške obveznosti ali pa za vojaško dobro organizirano monarhijo, kjer je bilo treba odslužiti vojaški rok v neznanih južnih, po časopisnih vesteh zdravstveno oporečnih krajih (malarija i. t. d.), glasovalno pravico pa so imele tudi ženske, ki jih je pri tem vodil ozir na brata, sina, zaročenca, moža! Zato ni čudno, da je nemško (republikansko in protimilitaristično) socijalistično vodstvo v Celovcu in Beljaku vse do plebiscita ohranilo tudi v slovenskem delu Koroške svoj odločilen vpliv na številno industrijsko in obrtniško delavstvo kakor tudi na široke sloje kmečkega prebivalstva.

Navzlic psihološkim vplivom, izmed katerih sem se omejil na enega (navedel bi jih lahko celo vrsto!), in kljub raznovrstnim kvarnim vplivom, o katerih se ne more javno razpravljati, bi se bil po mojem mnenju dosegel v prid Jugoslavije izid nad 50%, ako bi bil plebiscit pravno boljše organiziran.

Namen teh vrstic je vprav ta, pokazati na nekaterih primerih, da je koroški plebiscit bil normiran izredno pomanjkljivo in na način, da so bili favorizirani Nemci, ter da so še one temeljne določbe, na podlagi katerih bi Jugoslavija imela izvesten vpliv na izvršitev plebiscita, bile spremenjene tako, da je ljudsko glasovanje bilo pripravljeno v mnogih pogledih v nasprotju z že itak pomanjkljivimi temeljnimi določbami in nepravilno izvršeno.

---

[1] Gl. Dr. Janko Brejc, Od prevrata do ustave. »Slovenci v desetletju 1918—1928«. Ljubljana, 1928, str. 198 in d.

I. Obče o pravni osnovi koroškega plebiscita.

Pravno osnovo koroškega plebiscita je tvorila senžermenska mirovna pogodba od 10. septembra 1919,[2] torej pogodba, pri kateri nista bili med pogodbenimi strankami samo pri plebiscitu neposredno prizadeti državi (Jugoslavija in Avstrija), ampak še 16 tzv. zavezniških in udruženih sil. Koroškemu plebiscitu sta posvečena le dva člena te pogodbe: člena 49 in 50. Čl. 49 določa mejo celovškega ozemlja, v katerem naj se vrši ljudsko glasovanje. V čl. 50 se v svrho organizacije plebiscita celovško ozemlje deli na dve coni (pasova), v katerih naj se vrši ločeno; nadalje je določena meja med obema conoma, sestava, naloga in kompetenca MPK-e, zasedba in uprava obeh con, rok glasovanja, pravica glasovanja, določitev, sporočitev in proglasitev izida glasovanja, pravne posledice izida glasovanja, prenehanja oblasti MPK-e in poravnanje stroškov MPK-e. Ta dva člena pa vsebujeta le določbe obče narave. Glede podrobnejših predpisov ni izrečne določbe, analogne določbi 4. odstavka §-a 34 dodatka k čl. 50 versajske mirovne pogodbe, po kateri naj podrobnosti glede plebiscita v Posaarju predpiše Zveza narodov. Čl. 50[3] le normira, da ima celovška Medzavezniška plebiscitna komisija (Commission interalliée de plébiscite de Klagenfurt)[4] nalogo, da »pripravi glasovanje v celovškem ozemlju (la région de Klagenfurt) in da tej zagotovi nepristransko upravo« (odstavek 2, stavek 1.), nadalje da »organizira glasovanje in da ukrene vse mere, ki jih smatra za potrebne, da zagotovi svobodo, iskrenost in tajnost glasovanja« (odst. 6). S tem se je MPK-i sami prepustilo, da predpiše podrobnejša pravila, kako naj se plebiscit izvrši.

Nekateri predpisi čl. 49 in 50 so bili bistveno spremenjeni na temelju dveh not Vrhovnega sveta mirovne konference, odposlanih avstrijski in jugoslovanski vladi dne 1. in 8. junija 1920,[5] odločb Veleposlaniške konference[6] in odločb

[2] Glej Začasni zakon od 10. maja 1920, Službene Novine od 19. junija 1920, štev. 133a.

[3] Členi brez druge navedbe so členi senžermenske mirovne pogodbe od 10. septembra 1919.

[4] V tem spisu okrajšano: MPK.

[5] Besedilo je ponatisnjeno v Sarah Wambaugh, Plebiscites since the World War. With a Collection of Official Documents. Publications of the Carnegie Endowment for International Peace. Washington, 1933, II, str. 126—128. V nadaljnjem navajam to delo skrajšano: Wambaugh, Plebiscites.

[6] MPK se je smatrala kot podrejena Veleposlaniški konferenci; kajti MPK ji je 24. julija 1920 sporočila, da se je 21. julija 1920 v Celovcu for-

MPK-e.[7] Ker ni bilo drugega, nasprotnega določila, so za spremembe senžermenske mirovne pogodbe (in s tem tudi za predpise o koroškem plebiscitu!) bile kompetentne edinole pogodbene stranke. Vrhovni svet mirovne konference, Veleposlaniška konferenca in še najmanj MPK niso bili pristojni, da izdajo glede koroškega plebiscita odločbe, na podlagi katerih bi se spremenile temeljne določbe členov 49 in 50, razen če bi bile na to pristale pogodbene stranke, posebno Jugoslavija, katero so te določbe najbolj zadevale. Iz dejstva, da Jugoslavija ni formalno protestirala proti tem določbam, ter da je dopustila, da se je plebiscit izvršil v skladu z njimi, se mora sklepati, da je ona molče pristala na tako izvršene spremembe temeljnih določb čl. 49 in 50.

Jugoslovanski delegat v MPK-i je dobival navodila za svoje ravnanje v tej komisiji neposredno od centralne vlade v Beogradu. Deželna vlada za Slovenijo, ki je boljše poznala koroške razmere, ni mogla niti najmanj vplivati na ravnanje jugoslovanskega delegata in je centralna vlada celo v najvažnejših vprašanjih niti ni vprašala za mnenje niti ni upoštevala nasvetov, ki jih ji je ona spontano poslala. Beograjska vlada pa je v bistvenih vprašanjih popustila, verjetno[8] zaradi notranjepolitičnih razmer (nemiri na Hrvatskem!) in težkega zunanjepolitičnega položaja, v katerem je bila Jugoslavija takrat napram Albaniji, na Reki in posebno napram Italiji, s katero je bila vprav tedaj v pogajanjih, ki so mesec dni po koroškem plebiscitu dovedla do rapalske pogodbe (12. novembra 1920). Beograjska vlada je imela namreč več prilik, da plebiscit, proti kateremu se je jugoslovanska delegacija na mirovni konferenci zaman borila,[9] sploh onemogoči, da bi se vršil, oziroma, ako naj bi se vendarle vršil, da naj bi se to zgodilo pod ugodnejšimi pogoji, in sicer ob priliki, ko Združene države Sev. Amerike niso poslale v MPK-o svojega reprezentanta, ko italijanska vlada ni hotela umakniti svojih čet iz okolice Beljaka in ko so bile kršene, kot bom spodaj na nekaterih primerih pokazal, temeljne

malno konstituirala. Tekom priprav za plebiscit se je MPK nanjo večkrat obrnila za rešitev določenih vprašanj in njej je MPK (Po čl. 50, od. 12 je MPK bila zavezana storiti to napram poglavitnim zavezniškim in udruženim silam!) sporočila izid glasovanja in poslala 27. X. 1920 poročilo.

[7] Nekatere odločbe MPK-e so ponatisnjene v Wambaugh, Plebiscites, II, str. 129—159.

[8] Prim. Brejc, l. c., str. 204.

[9] Prim. Dr. Lambert Ehrlich, Mirovna konferenca in Jugoslavija. Koledar Družbe sv. Mohorja l. 1922, str. 36 in d.

določbe čl. 49 in 50. Ko je jugoslovanski delegat sopodpisal dne 13. oktobra 1920 zaključni zapisnik o izidu plebiscita, ni podal proti plebiscitu formalnega protesta, ampak samo izjavo, da je 15.278 Slovencev glasovalo za Jugoslavijo in da Jugoslavija ne bo nikdar pozabila in tudi ne pustila na cedilu teh rojakov na Koroškem, ki so glasovali zanjo.[10] Sicer se je jugoslovanska delegacija nekaj dni kasneje (19. X. 1920) pritožila v posebnem pismu pri MPK-i »proti zlorabam in nepravilnostim, katerim je pripisati zanjo neugoden izid glasovanja«.[11] [12] Toda pri Veleposlaniški konferenci jugoslovanska vlada ni formalno spodbijala plebiscita in ni zahtevala revizije celotnega plebiscitnega postopanja.

II. Kako je bil koroški plebiscit normiran, pripravljen in izvršen.

A. Sestava celovške Medzavezniške plebiscitne komisije.

Plebiscit na Koroškem se je izvršil pod nadzorstvom MPK-e, katere sestava je normirana v čl. 50, odst. 2, st. 2 in 3.[13] [14]

[10] Prim. Klagenfurt Plebiscite Commission. Minutes of the twenty — second meeting of the Inter-Allied Plebiscite Commission held at the Burg, Klagenfurt, on the 13 th October 1920, at 10.30 p. m. — V nadaljnjem navajam okrajšano: Minutes z dnevom dotične seje.

[11] Prim. Minutes 19. X. 1920. Jugosl. delegat je izjavil na tej seji, da se je s tem hotelo obvestiti MPK-o, da jugosl. vlada namerava vložiti protest.

[12] Dr. Brejc, tedanji predsednik Deželne vlade za Slovenijo, je tik po plebiscitu poslal beograjski vladi pismeno vlogo, v kateri so bile med glavnimi ugovori proti veljavnosti plebiscita navedene številne kršitve določb čl. 49 in 50 in predlagano, da naj Jugoslavija ne prizna plebiscita na Koroškem, ampak da naj z diplomatičnimi pogajanji skuša doseči korekturo. Gl. Brejc, l. c., str. 204—206.

[13] »Ta komisija bo sestavljena takole: štirje člani, od katerih bodo po enega imenovale Združene države Sev. Amerike, Vel. Britanija, Francija in Italija, enega Avstrija, enega Država SHS; avstrijski član se bo udeleževal posvetovanj (délibérations) komisije le tedaj, kadar se bodo ta posvetovanja nanašala na drugo cono, srb.-hrvat.-slov. član se bo udeleževal posvetovanj komisije le tedaj, kadar se bodo ta nanašala na prvo cono. Odločbe (décisions, decisions) komisije se bodo donesle z večino glasov.«

[14] Veleposlaniška konferenca je za predsednika MPK-e imenovala britanskega člana. Takoj na svoji prvi seji je MPK ustanovila Medzavezniško tajništvo, sestoječe iz glavnega tajnika (Britanec) in treh tajnikov (po eden Britanec, Francoz, Italijan) z nalogo, da vodi zapisnike komisije in vobče posle Medzavezniške sekcije. Vsaka delegacija je organizirala svojo sekcijo. Prim. Minutes 21. VII. 1920.

1. Sestava celovške MPK-e se je razlikovala od sestave drugih povojnih plebiscitnih komisij. Dočim so namreč v teh plebiscitnih komisijah bile reprezentirane, bodisi samo zavezniške in udružene sile, bodisi razen teh še sile, ki so v svetovni vojni ostale nevtralne, a vsakokrat brez prizadetih držav, je MPK bila sestavljena iz reprezentantov 4 poglavitnih zavezniških in udruženih sil in pod določenimi pogoji tudi še obeh prizadetih držav: Jugoslavije in Avstrije. Ta posebnost je nujno izhajala iz druge posebnosti pravne ureditve koroškega plebiscita, normirane v čl. 50, odst. 3 in 4, po katerih določbah naj drugo cono zasedejo avstrijske čete in naj bo upravljana po občih pravilih avstrijske zakonodaje, a prvo cono naj zasedejo čete SHS države in naj bo upravljana po občih pravilih zakonodaje te države. Čim namreč MPK ni imela v teh conah obče upravne oblasti, ampak le nadzorstvo nad upravo teh con in je uprava sama pripadala v coni I Jugoslaviji, a v coni II Avstriji, je bilo nujno potrebno, da sta jugoslovanska in avstrijska reprezentanta sodelovala v MPK-i, ker bi sicer plebiscita na tem ozemlju ne bilo moči organizirati.

2. Ena izmed zahtev modernega plebiscita je, da naj bo plebiscitna komisija sestavljena iz reprezentantov držav, ki bi bile dovolj oddaljene od spornega ozemlja, ker je sicer nevarnost, da bi se eni izmed prizadetih držav dajala prednost pred drugo prizadeto državo.[15] To pravilno načelo je bilo glede koroškega plebiscita grobo kršeno s tem, da na eni strani ni sodeloval reprezentant neprizadetih Združenih držav S. A., a na drugi strani da je član MPK-e bil reprezentant Italije, ki je pri ljudskem glasovanju podpirala Avstrijo, ker je imela interes, da Jugoslavija ne dobi večine glasov.

V primeru namreč, da bi Jugoslavija dobila večino glasov v obeh conah, bi bile njene meje pomaknjene na vrhove Osojskih Tur, na Krnsko in Magdalensko goro, torej tik do železniške proge Beljak—Št. Vid, po kateri teče najkrajša železniška zveza med Vidmom in Dunajem po izključno italijanskem oz. avstrijskem ozemlju. Pa tudi če bi Jugoslavija zmagala samo v prvi coni, bi obvladala celovško kotlino, kar bi bilo velikega pomena s strategičnega vidika.

Ako bi bila v coni I Jugoslavija poražena, je bila celo nevarnost, da bo zahtevala italijanska vlada pri pogajanjih,

[15] Gl. Sarah Wambaugh, La pratique des plébiscites internationaux. Académie de droit international de La Haye. Recueil des Cours. 1927, zv. 18, str. 243. V nadaljnjem navajam to delo skrajšano: Wambaugh, La pratique.

ki jih je imela baš tedaj z jugoslovansko vlado, če ne popolne suverenosti nad bohinjskim in blejskim kotom z Jesenicami, pa vsaj izvestne služnosti na železniški progi Podbrdo-Podroščica, ki si jo je Italija že na pariški mirovni konferenci zaman skušala pridobiti.

Da je bila Italija pri koroškem plebiscitu manj kot nenaklonjena, dokazujejo zapisniki o sejah MPK-e, iz katerih je razvidno, da so se Italijani v vseh položajih, ki so jih zavzemali v organizaciji plebiscita (po svojem reprezentantu v MPK-i, po svojem članu v Medzavezniškem sodišču, v posvetovalnem upravnem svetu, po svojih članih v distriktnih svetih — reklamacijsko postopanje! in po svojih častnikih, dodeljenih za nadzorstvo jugoslovanskega orožništava in na glasovališča), očitno zavzemali le za interese Avstrije.

Nadalje sta se ves čas plebiscita nahajali na avstrijskem ozemlju v okolici Beljaka in vzdolž ob severni meji druge cone dve brigadi italijanske vojske v popolni bojni opremi, ki sta se tamkaj utaborili še pred prihodom MPK e, da čuvata za posebno medzavezniško nadzorno komisijo skladišča vojnega materijala.[16]

Navedeni smoter pa je služil le kot pretveza. Za čuvanje teh skladišč namreč ne bi bile potrebne tako številne čete in ne bi bile razpostavljene ob severni meji cone II, kjer teh skladišč sploh ni bilo.

Iz teh razlogov je prisotnost italijanskih čet značila kršitev predpisov senžermenske mirovne pogodbe. Poleg tega je ta prisotnost imela neposreden vpliv na svobodo glasovanja. Jugolosvanska vlada je namreč dala nalog za umaknitev čet dne 14. septembra 1920, kar se je izvršilo dobrih 14 dni pred plebiscitom. Avtoriteta jugoslovanskih oblastev je med prebivalstvom močno padla, ker so smatrali kot poraz jugoslovanskega vpliva, da so se jugoslovanske čete morale umakniti, dočim so ostale italijanske čete na avstrijskem ozemlju.[17] Prisotnost italijanskih čet je vršila neposreden pritisk na prebivalstvo cone I in je onemogočila svobodo glasovanja posebno, ker so nemški propagatorji širili

[16] Gl. Wambaugh, Plebiscites, I, str. 191.

[17] Ko je jugoslovanski delegat izjavil, da se jugoslovanske čete ne bodo umaknile tako dolgo, dokler italijanske čete ostanejo v bližini celovškega ozemlja, je predsednik MPK-e odgovoril: »Vprašanje čet izven celovškega ozemlja je mednarodno vprašanje in izven mojega delokroga.« Prim. Minutes 1. IX. 1920.

vesti, da bodo te italijanske čete zasedle cono I, brž ko bi tam dobila Jugoslavija večino glasov.

3. Senat Združenih držav Sev. Amerike ni ratificiral senžermenske mirovne pogodbe, zaradi česar ta država ni poslala svojega reprezentanta v MPK-o. Vrhovni svet mirovne konference je zaradi tega odločil, da »mora predpise čl. 50 v pogledu udeležbe jugoslovanskega in avstrijskega člana v MPK-i razlagati v tem smislu, da naj se reprezentanta obeh na plebiscitu interesiranih držav udeležujeta sej MPK-e le s posvetovalnim glasom. Spričo pomanjkanja take odločbe in dokler vlada Združenih držav S. A. ne bo reprezentirana v okrilju medzavezniške komisije, bi število komisarjev, poklicanih, da glasujejo v večini primerov, bilo štiri; komisija bi se često našla v težkem položaju, da bi mogla izdati odločbe, za katere se zahteva večina glasov.«[18]

Ta določba pomeni kršitev predpisa čl. 50, odst. 2, st. 2. Po tem predpisu sestoji MPK vedno iz 5 članov, med katerimi je tudi en reprezentant Združenih držav S. A. Dejansko je MPK bila sestavljena iz 5 članov, toda med njimi ni bilo reprezentanta Združenih držav S. A. Nadalje bi vseh 5 članov moralo imeti enake pravice in dolžnosti, kajti omenjeni predpis ne določa ničesar nasprotnega. Toda po omenjeni razlagi naj bi jugoslovanski in avstrijski član imela v sejah MPK-e le posvetovalen glas, tako da naj bi MPK bila sestavljena iz 3 članov (britanskega, francoskega in italijanskega), ki so imeli pravico odločati, in iz 2 članov (jugoslovanskega in avstrijskega), ki te pravice nista imela, ampak sta smela prisostvovati sejam le s posvetovalnim glasom.[19] V čl. 50, odst. 2, st. 2 je izrečno predpisano, kdaj naj se udeležuje poleg 4 članov, reprezentantov določenih velesil, posvetovanj MPK-e še peti član, in sicer avstrijski član le tedaj, kadar se bodo ta posvetovanja nanašala na cono II, a jugoslovanski član le tedaj, kadar se bodo posvetovanja nanašala na cono I. Iz tega izhaja, da bi MPK morala biti sestavljena vedno iz 5 članov, in sicer tako, da bi peti član bil vsakokrat, bodisi jugoslovanski, bodisi avstrijski član, po

[18] Prim. noto Vrhovnega sveta v Wambaugh, Plebiscites, II, str. 128.

[19] Dočim se v tozadevnih predpisih senžermenske mirovne pogodbe in v obeh notah Vrhovnega sveta mirovne konference uporablja za vse člane MPK-e enak naziv: Membre oz. Member, temu ni tako v zapisnikih sej in v spisih MPK-e. Naziv »Commissioner« se namreč uporablja le za britanskega (Commissioner and President), francoskega in italijanskega člana, dočim sta jugoslovanski in avstrijski član označena edinole kot »Representative.«

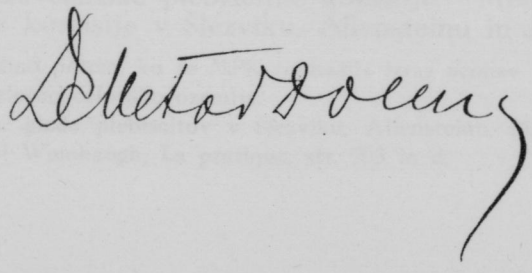

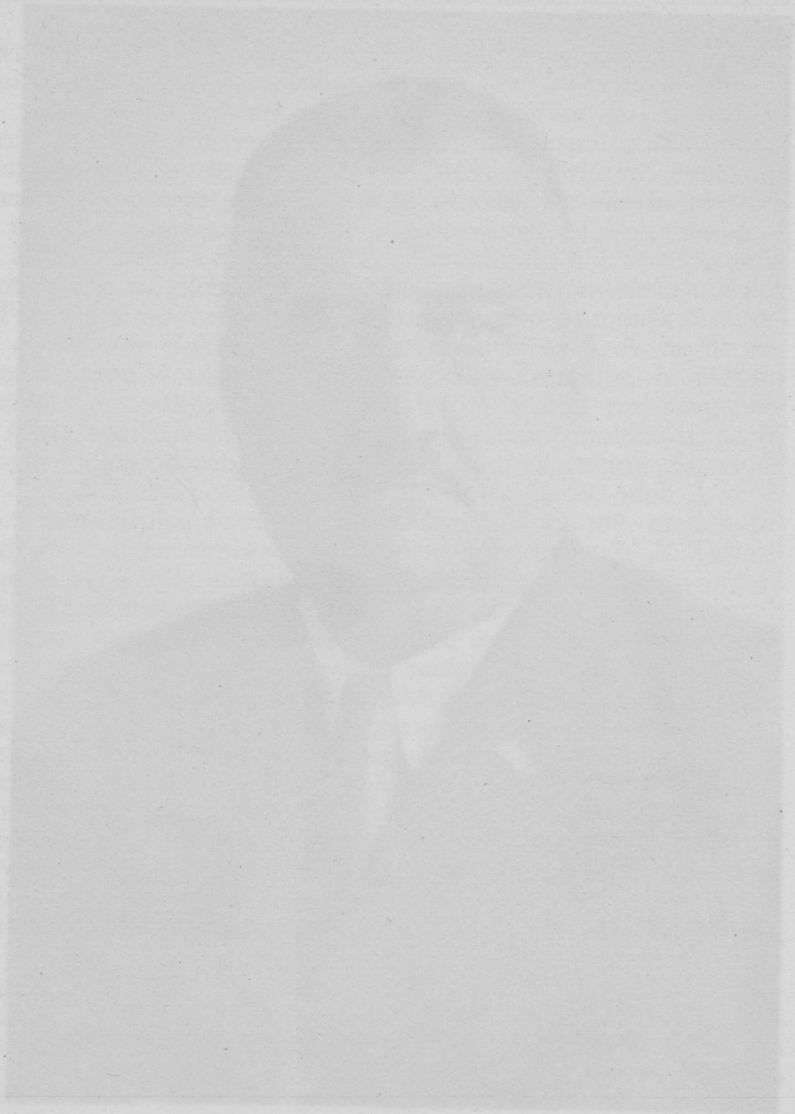

tem, ali bi šlo za posvetovanja, ki bi se nanašala, bodisi na cono I, bodisi na cono II. Na temelju gori omenjene odločbe Vrhovnega sveta pa sta se vseh sej MPK-e udeleževala oba člana (jugoslovanski in avstrijski) hkrati, vsled česar se je avstrijski član udeleževal tudi posvetovanj o onih vprašanjih, ki so se nanašala na cono I,[20] kar je bilo v nasprotju z izrečnimi predpisi senžermenske mirovne pogodbe.

Vrhovni svet mirovne konference je opravičeval svojo odločbo s tem, da bi bilo drugače komisiji težko, izdajati odločbe. Ker je bil odsoten reprezentant Združenih držav S. A., bi bila MPK dejansko sestavljena vsakokrat le iz 4 članov (v določenih primerih britanski, francoski, italijanski in jugoslovanski član, v določenih pa britanski, francoski, italijanski in avstrijski član). V primeru, da bi pri posvetovanjih, ki bi se nanašala na cono I, le eden član komisije, ki ne bi bil predsednik (n. pr. francoski), bil istega mnenja, kot bi bil jugoslovanski član, bi bilo nemogoče prodreti z nasprotnim mnenjem, razen če bi predsednik uporabil pravico, dano mu s čl. 379, in glasoval še enkrat. To trajno ne bi bilo mogoče in to je verjetno bil razlog, da je Vrhovni svet izrekel omenjeno odločbo. Vrhovni svet pa je s tem obrnil delo MPK-e v smer, ki je bila Jugoslaviji očito v škodo, kajti dočim sta avstrijski in italijanski reprezentant nastopala kot en mož, se je znašel britanski reprezentant, ki po svoji politični vzgoji ni mogel imeti razumevanja za narodnostna in jezikovna vprašanja in ki je videl le »naravne« državne meje na grebenu Karavank, skoro v vseh spornih vprašanjih v nasprotnem taboru, a francoski reprezentant je kolebal med obema stališčema, tako da je razmerje glasov pri posvetovanju MPK-e moglo biti v najugodnejšem primeru 3 : 2, a pri odločanju 2 : 1, obakrat v škodo Jugoslavije. Posledice tega protipogodbenega stanja so znane.

B. Uprava plebiscita in plebiscitnega ozemlja.

Versajska mirovna pogodba je pri vseh plebiscitih normirala, da naj dotično ozemlje izpraznijo čete obeh prizadetih držav kakor tudi določeni uradniki, nadalje da naj ga zasedejo antantine čete in da naj se postavi pod avtoriteto dotične medzavezniške plebiscitne komisije.[21] Medzavezniške plebiscitne komisije v Šlezviku, Allensteinu in Marienwer-

[20] Posebno potem, ko je MPK tolmačila izraz »cona« v tem smislu, da obsega celotno celovško ozemlje.

[21] Prim. glede plebiscitov v Šlezviku, Allensteinu, Marienwerderju in Zg. Šleziji Wambaugh, La pratique, str. 203 in d.

derju so imele v dotičnem plebiscitnem ozemlju občo upravno oblast. V Zgor. Šleziji je v smislu § 3 priloge k čl. 88 versajske mirovne pogodbe imela ta komisija, ki se je imenovala »Medzavezniška vladna in plebiscitna komisija«, vse oblasti, ki sta jih izvrševali nemška ali pruska vlada razen v zakonodajnih in davčnih stvareh, in je »stopila na mesto vlade province ali vladnega okraja.« V vsakem plebiscitnem ozemlju so bile številne upravne panoge podrejene odredbam plebiscitne komisije, ki je v večini primerov postavila njim na čelo svoje člane ali delegate. Vsi uradniki na plebiscitnem ozemlju so bili tako v pogledu svojih funkcij kot v pogledu obče discipline podrejeni plebiscitni komisiji, ki jih je imela pravico imenovati in odstaviti, ki jih je plačevala in kateri so morali položiti prisego zvestobe. N. pr. v Zg. Šleziji je Medzavezniška vladna in plebiscitna komisija ustanovila upravne oddelke (departments) za notranje stvari, pravosodje, finance, promet, za nadzorstvo nad prehrano, vojaški in ekonomski oddelek ter glavno tajništvo (kasneje oddelek za zunanje zadeve). Poljska in nemška vlada sta imenovali vsaka svojega predstavnika, ki je služil kot vez z medzavezniško komisijo. Ta komisija je ustanovila v vsakem okrožju medzavezniški nadzorstveni urad (Bureau interallié de controle), da nadzoruje uradnike dotičnega okrožja. Tem uradom kakor tudi direktorjem nekaterih oddelkov je komisija pridelila po enega poljskega tehničnega svetovalca, da ne bi uradniki drugih narodnosti kršili interesov prebivalstva poljskega jezika. Komisija je rekrutirala v dotičnih krajih posebno plebiscitno policijo in jo podredila medzavezniškim oblastvom. Redna krajevna sodišča so se obdržala, vendar je komisija abrogirala oblasti vrhovnega državnega sodišča v Lipskem in višjega deželnega sodišča v Breslavi, kolikor so zadevale sodišča plebiscitnega ozemlja, ter je ustanovila za Zg. Šlezijo vrhovno in apelacijsko sodišče v Oppelnu. Razen tega je komisija ustanovila za Zg. Šlezijo posebno plebiscitno sodišče.[22]

Organizacija, postavljena za nadzorstvo in za nevtralizacijo celovškega ozemlja, se je bistveno razlikovala od pravkar v glavnih obrisih orisane organizacije.

V čl. 50, odst. 4 je izrečno predpisano, da naj »prvo cono zasedejo čete srbsko-hrvatsko-slovenske države in naj bo upravljana po občih pravilih zakonodaje te države.« Analogno normira čl. 50, odst. 3 za Avstrijo v coni II.

[22] Gl. Wambaugh, Plebiscites, I, str. 221 in d.

V senžermenski mirovni pogodbi torej ni bilo določeno, da naj jugoslovanske čete in uradniki izpraznijo prvo cono, da naj prvo cono zasedejo antantine čete in da naj se to ozemlje postavi pod avtoriteto MPK-e.

V prvi coni so ostala jugoslovanska krajevna civilna in vojaška oblastva. Občo upravno oblast, pro forma organizirano po starem avstrijskem sistemu, sta izvrševala okrajna glavarja v Borovljah in Velikovcu, podrejena Deželni vladi za Slovenijo v Ljubljani. Sodna oblast je bila urejena po starem avstrijskem sistemu. Obstojalo je 6 okrajnih sodišč v Rožeku, Borovljah, Žel. Kapli, Doberli vesi, Velikovcu in Pliberku), prva dva podrejena deželnemu sodišču v Ljubljani, a druga štiri okrožnemu sodišču v Mariboru. V coni I so nadalje bili poštni, telegrafski in telefonski uradi (podrejeni poštnemu in brzojavnemu ravnateljstvu v Ljubljani), 7 davčnih okrajev in oddelki finančne straže (podrejeni finančnemu okrajnemu ravnateljstvu, deloma v Ljubljani, deloma v Mariboru) in carinski uradi (podrejeni neposredno ministrstvu financ v Beogradu).

V prvih letih po prevratu se je uveljavljala zamisel, da bi obča uprava uspešnejše delovala, ako bi se juristu-predstojniku ne dopuščal vpliv na delo strokovnih referentov (šolstvo, zdravstvo, veterinarstvo, inženjerska stroka i. t. d.) To naziranje se je kmalu pokazalo za neprimerno in ni našlo več izraza v novejših naših zakonih. V plebiscitnem času pa je to naziranje dovedlo v coni I do kvarne razcepljenosti v obči upravi. Da ta razcepljenost ni mogla biti v prilog smotrenemu delu, je na dlani. Ako pa še upoštevamo, da sta se močno razvita vojaška uprava s sedežem v Velikovcu ter propagandna organizacija Narodnih svetov nenehoma vtikali (in čestokrat prav nespretno: poudarjalo se je, da imata samo oni odgovornost za izid glasovanja!) v posle obče uprave, postane razumljivo, da civilna uprava cone I ob najboljši volji ni mogla delovati brezhibno.

MPK je imela upravo nad plebiscitom, nad operacijami ljudskega glasovanja, ni pa imela uprave nad plebiscitnim ozemljem. MPK ni imela obče upravne oblasti analogno, kot so jo imele medzavezniške plebiscitne komisije pri drugih plebiscitih. Zato določene upravne panoge, ki bi mogle biti pomembne pri plebiscitu, niso bile podrejene ukazom MPK-e, ampak je ostala uprava cone I podrejena jugoslovanskim oblastvom, ki so imela svoj sedež izven cone I.

MPK je bila po predpisih čl. 50, odst. 2, st. 1 in odst. 6, navedenih zgoraj na strani 3, pristojna le, da upravo plebi-

scitnega ozemlja, in sicer jugoslovansko upravo cone I in avstrijsko upravo cone II, nadzira. MPK je organizirala to nadzorstvo s tremi organizmi, ki jih je ustanovila sama: distriktni sveti, posvetovalen upraven svet, Medzavezniško plebiscitno sodišče.

Na sedežu vsakega izmed 6 okrajev (District), na katere je MPK v svoje namene razdelila celovško ozemlje (cono I in cono II), je MPK postavila distriktne (okrajne) svete (The District Councils)[23], ki so bili sestavljeni iz treh medzavezniških častnikov (po eden britanski, francoski in italijanski). MPK je proglasila glede organiziranja plebiscita sicer načelo, na katerem je temeljil podroben načrt, izdelan od predsednika te komisije, namreč, da naj se izvéde pod njenim nadzorstvom tako, da bodo k sodelovanju kolikor le mogoče pritegnjeni ondotni prebivalci.[24] Toda dočim se je pri drugih povojnih plebiscitih to načelo več ali manj uresničilo,[25] se to ni zgodilo pri organiziranju koroškega ljudskega glasovanja. V distriktnih svetih v celovškem ozemlju, ki so poleg MPK-e bili najvažnejši organizmi tako za nadziranje uprave cone I kakor tudi za vpis glasovalnih upravičencev in za izvedbo glasovanja, ni bilo reprezentantov ne Jugoslavije ne Avstrije.

Naloga distriktnih svetov je bila, nadzirati upravo dotičnega distrikta, in posebno skrbeti, da krajevna oblastva ne bi uporabila svojih položajev v to, da bi vplivala na glasovalce ali da bi izvajala nanje pritisk. Distriktni sveti so bili MPK-i odgovorni za vso podrobno organizacijo plebiscita v mejah svojih distriktov, oni so tvorili »kanal«, po

[23] V coni I so sedeži distriktnih svetov bili v Sv. Jakobu, Borovljah, Velikovcu in Pliberku.

[24] Prim. Minutes 21. VII. 1920.

[25] Distriktnim svetom na Koroškem je odgovarjala v Šlezviku kontrolna komisija, ki je razen predsednika bila sestavljena iz 4 članov, imenovanih od medzavezniške plebiscitne komisije iz vrst upravičencev za glasovanje v dotičnem ozemlju (Gl. Regulations concerning registration and voting, ponatisnjeno v Wambaugh, Plebiscites, II, str. 11); analogno za plebiscit v Allensteinu (Gl. Regulations, istotam, str. 64) in v Marienwerderju (Gl. Regulations, istotam, str. 89). Za plebiscit v Zgornji Šleziji je medzavezniški nadzorstveni urad bil sestavljen slično kot na Koroškem iz 3 medzavezniških funkcionarjev z razliko, da sta bila upravičena, udeleževati se njegovih posvetovanj s posvetovalnim glasom »en reprezentant poljske stranke in en reprezentant nemške stranke« (Gl. Regulations of the Commission governing the plebiscite, čl. 19, istotam, str. 213.)

katercm so se odloki (orders) MPK-e pošiljali na občinske glasovalne svete, in morali so skrbeti, da so se ti odloki izvršili. Vendar MPK ni imela sredstev, s katerimi bi izsilila izvršitev svojih odlokov, slično kot so jih imele druge plebiscitne komisije.[26] Ta sredstva so imela v coni I jugoslovanska upravna oblastva.

V svrho brezhibnega in hitrega poslovanja MPK-e je v smislu odločbe predsednika pariške mirovne konference, sporočene v noti od 1. junija 1920, predsednik ministrskega sveta v Beogradu z brzojavnim razpisom od 26. julija 1920 odredil, da ima jugoslovanski delegat v MPK-i in v njegovi odsotnosti njegov namestnik pravico, izdajati neposredno krajevnim civilnim in vojaškim oblastvom v coni I naredbe glede izvrševanja odlokov MPK-e, ne da bi moral o tem prej poročati vladi in čakati njenega ukrepa. Krajevna civilna in vojaška oblastva so bila dolžna, pokoriti se naredbam jugoslovanskega delegata v MPK-i oz. njegovega namestnika, jih brez odloga izvršiti in o njih izvršitvi poročati v vsakem posameznem primeru nadrejenim jugoslovanskim oblastvom (večinoma v Ljubljano, deloma v Beograd).

Posvetovalni upravni svet (The Advisory Administrative Council) je bil sestavljen iz 3 članov: po eden britanski (predsednik), francoski in italijanski častnik, in je imel nalogo čisto posvetovalnega značaja, in sicer da nadzira in MPK-i poroča o upravi in vladi obeh plebiscitnih con, posebno pa zagotoviti, da noben uradnik ali nameščenec ne uporabi svojega položaja ali urada za to, da bi vplival kakorkoli že na glasovanje. Ta svet ni imel izvršilne oblasti razen kolikor mu je ni dala MPK za vsak primer posebej.

Medzavezniško plebiscitno sodišče za celovško ozemlje (The Inter-Allied Plebiscite Tribunal for the Klagenfurt Area) je bilo ustanovljeno za čas trajanja MPK-e počenši s 16. julijem 1920 in je bilo sestavljeno iz treh članov (members), imenovanih od britanskega, francoskega in italijanskega člana MPK-e. Jugoslovanski in avstrijski reprezentant sta vanj imenovala po enega prisednika (assessor), ki sta imela le posvetovalno funkcijo in ne pravice glasovanja. Pod kompetenco tega sodišča, kateremu je predsedoval britanski član, je spadalo 13 vrst deliktov, izvršenih v plebiscitnem ozemlju proti avtoriteti MPK-e, proti namerni motitvi ali oviranju MPK-e ali njenih organov v izvrševanju

[26] Ko jugoslovanska oblastva niso izvršila odločbe MPK-e, da naj se demarkacijska črta odpre na dan 1. avgusta 1920, je MPK poslala na Veleposlaniško konferenco telegrafsko poročilo. Prim. Minutes 4. VIII. 1920.

službe, nanašajoče se na plebiscit, proti oviranju glasovalnih upravičencev, da stopijo na glasovališče itd.[27] Posvetovalni upravni svet je sestavil na temelju angleškega prava pravila o postopanju pred tem sodiščem.[28]

Smoter nadzorstva, ki ga je MPK izvrševala nad jugoslovansko upravo v coni I po navedenih organizmih, je bil, da se zagotovi nepristranska uprava tega ozemlja (čl. 50, odst. 2, st. 1) in da se zagotovi svoboda, iskrenost in tajnost glasovanja (čl. 50, odst. 6). MPK je bila v izvrševanju tega nadzorstva omejena po določbi čl. 50, odst. 4. Ona je bila namreč zavezana, nadzirati upravo cone I tako, da ne bi pri tem ovirala jugoslovanskih oblastev, da bi upravo vršila po občih pravilih jugoslovanske zakonodaje.

Senžermenska mirovna pogodba je v čl. 50, odst. 4 dala Jugoslaviji izvesten vpliv na plebiscit v coni I analogno kot v odst. 3 Avstriji v coni II. Res je sicer, da iz predpisov senžermenske mirovne pogodbe samih ne izhaja, kaj je razumeti pod pojmom: nadzorstvo MPK-e nad jugoslovansko upravo cone I. V okrilju MPK-e so se pojavili celo pomisleki, kako daleč sega jugoslovanska uprava cone I,[29] čeprav je bilo znano, da je ona organizirana po starem avstrijskem sistemu in da je zanjo odgovorna Jugoslavija.

Predpisi čl. 50, od. 2 in 6 so zelo splošne narave in bi jih MPK morala razlagati restriktivno, in sicer na način, da ne bi kršila Jugoslaviji po senžermenski mirovni pogodbi zajamčene pravice, imeti v coni I upravo. Dejansko je MPK razlagala te predpise ekstenzivno in tako, da je posegala občutno v jugoslovansko upravo in izvrševala oblast, ekvivalentno oblastem, ki so jih izvrševale druge povojne plebiscitne komisije,[29a] s čemer je ona prekoračila okvir svoje

[27] Prim. tozadeven proglas MPK-e, ponatisnjen v Wambaugh, Plebiscites, II, str. 133—135.

[28] Pred tem sodiščem, ki naj bi izrekalo odločbe v imenu MPK-e (Prim. Minutes 27. julija 1920), se ni pričel noben proces.

[29] Avstrijski delegat je na XVI. seji MPK-e bil mnenja, da je pod upravo razumeti samo aplikacijo pravil, ki so neobhodno potrebna za ekonomsko in politično življenje obeh con. Prim. Minutes 14. IX. 1920.

[29a] MPK je pri tem stala pod vplivom mnenja italijanskega delegata, ki je zatrjeval, da ima MPK pravico upravljati obe coni, češ da mirovna pogodba ne določa, da naj bo uprava avstrijska oz. jugoslovanska (Prim. Minutes 20. avgusta 1920). To mnenje pa ni bilo utemeljeno v pozitivnih predpisih. V senžermenski mirovni pogodbi ni nikjer določeno, da naj ima MPK upravo celovškega ozemlja, pač pa je določeno, da naj bo cona I zasedena od čet jugoslovanske države, upravljana

kompetence in kršila jasno določene predpise senžermenske mirovne pogodbe. MPK se je pri tem sklicevala na načelo, normirano v čl. 50, odst. 6, namreč da naj MPK ukrene vse mere, ki jih bo smatrala za potrebne, da z njimi zagotovi svobodo, iskrenost in tajnost glasovanja. Ona je smatrala, da ima v navedeni namen neomejeno oblast ter je dejansko večino svojih odločb opravičevala s to normo.[30] Kot primer, kako je MPK prekoračila okvir svoje kompetence, navajam njeno odločbo od 28. avgusta 1920 glede pravic distriktnih svetov.[30a]

po občih pravilih zakonodaje te države in podrejena samo nadzorstvu MPK-e. Dejansko so v coni I izvrševala upravo jugoslovanska oblastva. MPK je prevzela upravo cone I šele po končanem glasovanju, namreč 18. oktobra 1920, in jo je izvrševala do 18. novembra 1920, ko jo je izročila Avstriji.

[30] Kot primer odločb, ki jih je MPK izdala, sklicevaje se na navedeno načelo, navajam samo nekatere, in sicer da se do izvršenega plebiscita v coni I in v coni II:

1) proti volji dedičev ali legatarjev ne smejo izvesti sodne cenitve premoženja v svrho odmere zapuščinskih pristojbin in ne izterjati take pristojbine;

2) suspendirajo delovanje in pooblastila državnih nadzornikov in se v tem času nihče ne sme odstraniti iz v zakup vzetega posestva ali iz hiše, ki jo ima v najemu;

3) zapro gostilne za prodajanje in točenje alkoholne pijače v dneh 9. 10. in 11. oktobra 1920;

4) ne sme nobeni stranki odpovedati najemninska pogodba odnosno naj se izvršitev take odpovedi do tega dneva prekine;

5) glasovalne izkaznice (legitimacije) morajo smatrati na dan glasovanja in tri dni prej kot potni listi in sme vsaka oseba, ki poseduje glasovalno izkaznico, svobodno prekoračiti kjerkoli mejo celovškega ozemlja. Dodatno k temu je MPK sklenila, da je vstop v cono I iz katerekoli strani dovoljen tudi s posebnimi, od Medzavezniškega tajništva izdanimi izkaznicami, podpisanimi ali od predsednika ali od glavnega tajnika MPK-e;

6) smejo časopisi izhajati in krožiti v celovškem ozemlju le, v kolikor to ne restringira ali suspendira MPK. (Prim. Minutes 29. IX. 1920).

[30a] 1) Distriktni sveti imajo pravico, zahtevati vpogled v vse listine in spise v vseh kazensko- in civilno-pravnih primerih. Na njihovo zahtevo se jim morajo te listine in spisi pokazati. 2) Distriktni sveti imajo pravico, zahtevati pojasnila in informacije od lokalnih oblastev. Ta pojasnila in informacije se jim morajo dati pismeno. 3) Kadar distriktni sveti smatrajo za potrebno, intervenirati v katerikoli zadevi, imajo tudi pravico suspendirati izvršitev oblastvenega postopanja dotlej, dokler v zadevi ne odloči MPK. 4) Lokalna oblastva na celovškem ozemlju niso

Medtem pa je pravi smisel predpisov čl. 50, odst. 2, st. 2 in odst. 6 bil ta, da naj ima MPK nadzorstvo nad tem, da se poslovanje jugoslovanskih oblastev vrši dejansko po obstoječih občih pravilih jugoslovanske zakonodaje in da se ne zlorablja v politične, specielno v plebiscitne namene. To nadzorstvo bi se moralo izvršiti tako, da bi ostalo meritorno poslovanje jugoslovanskih oblastev efektivno. Temu pa ni bilo tako, kajti MPK, posamezni člani te komisije kakor tudi distriktnih svetov, medzavezniški nadzornik orožništva in podrejeni medzavezniški častniki so intervenirali direktno pri jugoslovanskih oblastvih v coni I in jim dajali ukaze, bodisi v splošnem, bodisi v konkretnih primerih.[31] Nobenega predpisa ni bilo, kako naj se uredi spor, ki bi nastal med MPK-o in jugoslovanskimi upravnimi oblastvi pri vršenju tega nadzorstva.

Jugoslovanska uprava cone I je postala iluzorna prav posebno vsled določene ureditve vprašanj orožništva, državnega nadzorstva nad veleposestvi in demarkacijske črte.

a) Po čl. 50, odst. 5, st. 2 naj bi se jugoslovanske čete umaknile iz cone I in nadomestile s policijsko silo (une force de police), rekrutirano v dotičnih krajih. S tem predpisom se je hotelo zadostiti zahtevi modernega plebiscita, da naj se dotično ozemlje ne zasede od čet, ki pripadajo neposredno prizadetima državama.[32]

odgovorna nobenemu oblastvu izven tega ozemlja. MPK izvršuje najvišjo nadzorstvo v celovškem ozemlju in distriktni sveti so njeni zastopniki. Vsakemu distriktnemu svetu je bil dodeljen jugoslovanski zaupnik, ki je imel nalogo, posredovati med njim in jugoslovansko upravo, če se je distriktni svet hotel o čem poučiti ali izraziti kako željo. Okrajna sodišča v coni I naj bi koncem vsakega tedna poročala distriktnim svetom o vseh primerih, v katerih naj bi sodila, in o onih primerih, ki so jih bila uredila v toku preteklega tedna (Prim. Minutes 28. VIII. 1920).

[31] MPK si je neupravičeno prisvajala tudi kompetenco, odstaviti ali izmenjati posamezne funkcijonarje jugoslovanske uprave. Ako bi se kateremu funkcijonarju očitala konkretna inkorektnost, bi morala biti edinole jugoslovanska uprava kompetentna, da po obstoječih predpisih to preišče in ev. sanira.

[32] Avstrijska vlada je 9. in 17. septembra 1920, a MPK 27. septembra 1920 formalno zaprosila Veleposlaniško konferenco, da v celovško ozemlje odpošlje del medzavezniških čet, da se zagotovi svobodno glasovanje. Veleposlaniška konferenca je odbila te prošnje, pač pa je odobrila predlog MPK-e, ki ga je tej stavil avstrijski delegat, namreč da MPK odredi na dan glasovanja po enega medzavezniškega častnika na vsako glasovališče in na važnejše prehode v coni I. V to svrho je med-

Kot že rečeno, so se jugoslovanske čete umaknile iz cone I dobrih 14 dni pred dnevom glasovanja. Že tekom aprila 1920 pa so jugoslovanska oblastva ustanovila »policijsko četo na Koroškem,« ki je bila rekrutirana deloma iz domačinov. Ker ta policijska četa baje[32a] ni hitro izvršila odlokov, ki jih je izdala MPK, je slednja izmenjala več kot $^2/_3$ te policijske čete in postavila za celovško ozemlje posebnega Medzavezniškega nadzornika orožništva (The Inter-Allied Controller ob Gendarmerie). Temu je podredila po enega medzavezniškega častnika v Celovcu, Velikovcu, Borovljah, Rožeku in Pliberku, ki so imeli nalogo, da nadzirajo delo krajevnih zapovednikov orožniških čet. Na dan glasovanja je MPK odredila vsakemu občinskemu glasovalnemu svetu in na važnejše prehode v cono I po enega medzavezniškega častnika, ki je imel nalogo, da nadzira operacije glasovanja, in kateremu je bilo podrejeno orožništvo v dotičnem okolišu.[33]

S tem je MPK kršila določbe senžermenske mirovne pogodbe in obča pravila jugoslovanske uprave.

Senžermenska mirovna pogodba izrečno ne predpisuje, da naj ima MPK nadzorstvo nad orožništvom. Tega mirovna pogodba logično tudi ne bi smela predpisati, čim je določila, da je uprava v coni I jugoslovanska. Kajti vsaka uprava mora imeti svoje organe. Orožništvo je bilo organ jugoslovanske uprave in čim je uprava v coni I bila prepuščena Jugoslaviji, je moralo tudi orožništvo biti jugoslovansko. Orožništvo je na Koroškem upravljalo poleg varnostne službe tudi vsakovrstne upravne posle in funkcije vojaštva in bi moralo biti v to usposobljeno. Zato se orožništvo ne bi smelo rekrutirati izmed neveščih in nesigurnih domačinov ali državljanov medzavezniških sil. MPK nadalje ni bila kompetentna, da izvrši rekrutacijo, torej upravni akt, ki je v coni I pripadal jugoslovanskim upravnim oblastvom.

Od navedenega je obstojala izjema, ki se je izvajala iz predpisa senžermenske mirovne pogodbe, po katerem MPK nadzira jugoslovansko upravo cone I. Kot sem pravkar poudaril, bi pod tem nadzorstvom bilo treba razumeti brigo MPK-e, da se poslovanje jugoslovanskih oblastev vrši dejansko po veljavnih občih pravilih jugoslovanske zakono-

zavezniška nadzorna komisija na Dunaju na prošnjo MPK-e poslala v prvo cono 58 častnikov, večinoma Italijanov, manj Britancev in Francozov. (Prim. Wambaugh, Plebiscites, I, str. 195).

[32a] Gl. Wambaugh, La pratique, str. 216.

[33] Prim. Minutes 20. IX. 1920.

daje in da se ne zlorablja v plebiscitne namene. V to svrho in v tem obsegu je MPK bila upravičena, nadzirati tudi delovanje organa jugoslovanske uprave, jugoslovansko orožništvo, in sicer neposredno ali po distriktnih svetih. V toliko je bila kompetenca jugoslovanskih oblastev, zapovedovati orožništvu v coni I, omejena. Vprašanje je le, kako bi se moral določiti obseg te pravice MPK-e v praksi.

b) Vrhovni svet mirovne konference je v svoji že navedeni noti od 1. junija 1920 sporočil odločbo, da naj se takoj razveljavijo vsi ukrepi, ki sta jih jugoslovanska in avstrijska vlada odredili po 3. novembru 1918, bodisi začasno, bodisi dokončno, v svrho konfiskacije ali sekvestracije imetij, ležečih v eni izmed con in pripadajočih osebam, ki imajo pravico glasovanja. Ta imetja naj se brez odloga vrnejo njihovim lastnikom.

Na temelju te odločbe je MPK suspendirala jugoslovansko državno nadzorstvo nad veleposestvi, ki so bila podvržena agrarni reformi.[34] S tem so nemški veleposestniki in njihovi oskrbniki zopet dobili močan vpliv na od njih odvisno prebivalstvo, kar je vplivalo kvarno na svobodo glasovanja, ki jo je MPK bila dolžna zagotoviti.

Omenjena odločba Vrhovnega sveta je bila v nasprotju s čl. 50, odst. 4; kajti ako naj se cona I upravlja po občih pravilih jugoslovanske zakonodaje, morajo v tej coni veljati tudi obči jugoslovanski zakoni glede državnega nadzorstva; kajti to nadzorstvo je bilo uvedeno enako na vsem ozemlju, ki je tedaj bilo pod jugoslovansko upravo in sicer v namenu, da se zagotovi plačevanje davkov in pristojbin in kot pripravljalni ukrep za agrarno reformo. To državno nadzorstvo tudi ni moglo vplivati na pravico glasovanja; kajti oseba, katere imetje je bilo pod tem nadzorstvom, ni bila morebiti izgnana in tudi ne omejena v izvrševanju svojih političnih svoboščin in je torej mogla izvrševati svojo pravico glasovanja svobodno in brez katerihkoli omejitev.

Odločba MPK-e o suspenziji državnega nadzorstva je nepravilno razlagala izraz »konfiskacija ali sekvestracija«, normiran v omenjeni odločbi Vrhovnega sveta, na ta način, da vključuje v sebi tudi državno nadzorstvo, uvedeno od jugoslovanske vlade kot socijalen ukrep. Če bi bil Vrhovni

[34] Gl. Predhodne odredbe za pripravo agrarne reforme, od 25. II. 1919, Ur. l. LXI; Naredba ministra za trgovino in industrijo o popisu, sekvestru in likvidaciji imovine neprijateljskih podanikov, od 30. IV. 1919, Ur. l. XCV; Izvršilna naredba celokupne Deželne vlade za Slovenijo od 21. V. 1919, Ur. l. XCVI.

svet tedaj res tega mnenja, bi bil moral omenjeno odločbo v tem smislu formulirati; kajti tedaj (dne 1. VI. 1920) je bil on brezdvoma obveščen o nadzorstvu, uvedenem že z zakonom z dne 25. II. 1919.

c) V noti Vrhovnega sveta mirovne konference od 8. junija 1920 je izrečno predpisano: »Da se zagotovi nepristranska uprava, konferenca smatra za neobhodno potrebno, da se takoj potem, ko komisija stopi v funkcije, zagotovi svoboden promet med cono I in cono II: straže se bodo morale odstraniti z ene in z druge strani in med obema conama se bo uvedla svobodna trgovina«.

MPK je odredila, da naj se ta odločba izvrši, nakar so jugoslovanska oblastva odprla demarkacijsko črto dne 5. avgusta 1920 (torej dva meseca pred plebiscitom!) v tem smislu, da je odslej promet z vsem blagom med glasovalnima conama preko demarkacijske črte bil carine prost. Jugoslovanska carinska meja se je z demarkacijske črte prenesla na mejo: Jesenice-Ljubelj-Jezerski vrh-Sp. Dravograd. Ob demarkacijski črti so sicer ostale jugoslovanske straže, orožništvo in finančna straža, toda zaradi odloka MKP-e one niso smele tamkaj ustavljati in nadzirati tujcev, ampak so se morale pomakniti en kilometer izza demarkacijske črte.

MPK je vršila absolutno oblast nadzorstva nad vstopom in izstopom v oz. iz cone I in cone II. Kajti na podlagi, bodisi glasovalnih izkaznic, bodisi posebnih osebnih izkaznic, izdanih od Medzavezniškega tajništva (in sicer podpisane ali od predsednika ali od glavnega tajnika MPK-e!), je bil dovoljen prehod iz Avstrije in cone II čez mejno črto v cono I ne samo tzv. izgnancem[35] in drugim osebam, za katere je MPK ugotovila, da so izpolnile pogoje za glasovanje v coni I, ampak celo tudi sumljivim elementom, ki v coni I niso imeli pravice glasovanja in ki so prišli tjakaj z namero, da s terorjem vplivajo na prebivalstvo, da glasuje za Avstrijo.[36]

Odločba Vrhovnega sveta je bila v nasprotju s predpisi senžermenske mirovne pogodbe, po katerih se plebiscit vrši v vsaki coni posebej in se prebivalstvo v vsaki coni zase kot ena celota odloči, h kateri državi naj dotična cona pripade. Nadalje je meja med obema conama, točno določena

[35] Wutte, Kärntens Freiheitskampf, str. 159 navaja, da se je tedaj vrnilo okoli 3.000 Nemcev v cono I.

[36] MPK ni sprejela predloga jugoslovanske plebiscitne delegacije, da morajo osebe iz cone II, ki želijo potovati v cono I, imeti potni list, izdan od pristojnega okrajnega glavarstva in vidiran od jugoslovanske plebiscitne delegacije.

v čl. 50, odst. 1, bila upravna meja. Čim je cona I bila pod jugoslovansko upravo, bi jugoslovanska upravna oblastva morala biti kompetentna, da demarkacijsko črto (mejo med obema conama) nadzirajo tako za osebni promet (da se prepreči prehod osebam, ki bi ogrožale javni red in mir), za blagovni promet (da se ne dovede v nevarnost preskrba cone I z onimi gospodarskimi potrebščinami, glede katerih je ta cona pasivna) in iz razlogov finančne narave (nevarnost, da se v cono I uvaža slaba avstrijska valuta).

Beograjska vlada je napravila pogreško s tem, da je popustila v vprašanju demarkacijske črte. Slovensko ljudstvo v coni I, ki se je pod kratkotrajno jugoslovansko upravo komaj dodobra oddahnilo od strahu pred svojimi prejšnjimi tlačitelji, je bilo namreč vse preplašeno in zbegano, ko je uvidelo, da je v tem najodločilnejšem vprašanju zmagala avstrijska teza. To je značilo, rušiti ugled Jugoslavije in odpreti vrata mnogovrstnemu pritisku odlično organiziranih Nemcev in z njimi združenih številnih narodnih odpadnikov (nemčurjev), ki so odslej javno in v velikih trumah prihajali v cono I. S tem je bil zadan močan udarec svobodi glasovanja in dosežen nasprotni učinek, kot ga je predvideval predsednik MPK-e, ki je na IV. seji izjavil, da se plebiscit ne more izvršiti na svoboden in nepristranski način, ako se ne dovoli posameznikom, da se svobodno gibajo iz ene cone v drugo.[37]

Deželna vlada za Slovenijo je bila dobro poučena o razmerah na Koroškem in o vplivu, ki bi ga odločitev v tem vprašanju imela na izid glasovanja, ter je beograjski vladi odsvetovala popuščanje. Toda, kot že rečeno, brez uspeha. Dobri poznavalci koroškega vprašanja so bili že tedaj mnenja, da je bila v trenutku, ko je bilo odrejeno, da se demarkacijska črta odpre, usoda plebiscita zapečatena Jugoslaviji v škodo.[38]

Last not least naj poudarim, da bi se moralo jugoslovanski upravi v coni I dati dovolj časa, da bi se mogla uvesti in izkazati. Čl. 50, odst. 7 določa, da naj se ljudsko glasovanje vrši v treh mesecih potem, ko senžermenska mirovna pogodba stopi v veljavo, in na dan, določen od MPK-e. Senžermenska mirovna pogodba je stopila v veljavo dne 16. julija 1920 in MPK je določila kot dan ljudskega glasovanja 10. oktober 1920. Cona I je na ta način bila pod jugoslovansko upravo le eno leto dni, nato pa pod nadzorstvom MPK-e

[37] Prim. Minutes 27. VII. 1920.

[38] Gl. Brejc, l. c., str. 202—203.

skoro 3 mesece tik pred plebiscitom. V tako kratkem času pa se ni moglo odpraviti razpoloženja in odvisnosti, v katero so prišli koroški Slovenci pod vplivom dolgotrajnega zgodovinskega razvoja in germanizacije. Ako bi se bil plebiscit na Koroškem vršil šele po preteku 15 let (kot po versajski mirovni pogodbi v Posaarju) bi bilo več jamstva, da bi bili koroški Slovenci pri izražanju svoje volje svobodni in neodvisni.

C. Pravica glasovanja.

1. Po čl. 50, odst. 10[39] je imela pravico glasovanja oseba moškega ali ženskega spola, ki je izpolnila predvsem dva pogoja: starost najmanj 20 let in redno bivališče dne 1. januarja 1919.[40] Toda to še ni zadoščalo, ampak je morala biti izpolnjena še ena izmed alternativ, omenjenih pod c) člena 50, odst. 10.[41]

Potemtakem so osebe, ki so se rodile v kateri izmed obeh con, imele pravico glasovanja le, če so imele tamkaj dne 1. januarja 1919 svoje redno bivališče. Če so bili izpolnjeni drugi pogoji, so imele pravico glasovanja celo osebe, ki so se slučajno rodile v dotični coni, n. pr. otroci uradnikov, častnikov ali vojakov v garniziji v tem ozemlju.

Pred svetovno vojno je mnogo koroških Slovencev zaradi kulturnega in političnega zatiranja, posebno pod pritiskom gospodarskih razmer (in koroški Slovenci so bili vedno socijalno šibkejši!), bilo prisiljenih izseliti se v tujino. Sedaj pa te osebe, čijih dedi in pradedi so obdelovali to zemljo in ki so se rodile v coni I, a ki dne 1. I. 1919 niso več tamkaj prebivale, niso imele pravice glasovanja.

[39] »Pravica glasovanja se bo dala vsaki osebi brez ozira na spol, ki bo izpolnila sledeče pogoje: a) ako je dosegla starost 20 let pred ali na dan 1. I. 1919; b) ako je imela dne 1. I. 1919 svoje redno bivališče (sa résidence habituelle) v coni (zone), podvrženi plebiscitu; c) ako je, ali rojena v imenovani coni (zone), ali ima že izza dobe pred 1. I. 1912 tamkaj svoje redno bivališče ali pravico pristojnosti (pertinenza).«

[40] Za koroške Slovence bi bilo ugodnejše, ako bi se bil določil kasnejši datum, n. pr. 10. IX. 1919, ko se je senžermenska mirovna pogodba podpisala, ali 16. VII. 1920, ko je ta stopila v veljavo, torej potem ko so del Koroške zasedle jugoslovanske čete in ko se je marsikateri dotedaj izven svoje domovine živeči koroški Slovenec vrnil na svojo domačijo.

[41] Pri plebiscitu v Posaarju dne 13. I. 1935 je imela pravico glasovanja vsaka oseba, stara najmanj 20 let, ki je 28. VI. 1919 imela tam svoj domicil. Tudi v primeru z drugimi povojnimi plebisciti je bila glasovalna pravica pri koroškem plebiscitu bolj omejena. Prim. Wambaugh, La pratique, str. 223 in d.

Imele pa so to pravico osebe, ki se niso rodile v coni I, ki pa so tamkaj imele, ali pravilnejše rečeno, za katere so plebiscitna oblastva ugotovila, da so tamkaj imele svoje redno bivališče dne 1. I. 1919 in že izza dobe pred 1. I. 1912, bodisi redno bivališče, bodisi pravico pristojnosti. V to skupino je šteti kolonizirane in naturalizirane nemške priseljence, ki so se posebno po letu 1908 začeli s podvojeno silo naseljevati na Koroškem. Za njih bi se bil moral postaviti zgodnejši rok, n .pr. 1. I. 1900 (kot pri plebiscitu v Šlezviku), tako da bi morali prebivati zdržema najmanj 19 let na ozemlju, da bi bili upravičeni, soodločati o njegovi usodi. Toda ne samo, da se to ni zgodilo, ampak ti nemški priseljenci so bili celo favorizirani na podlagi odločbe Vrhovnega sveta mirovne konference v pogledu »izgnancev«[42] in na podlagi odločb MPK-e glede razlage izrazov »cona« in »redno bivališče«.[43] [44] S temi odločbami sta Vrhovni svet in MPK dodala k tozadevnim predpisom senžermenske mirovne pogodbe podrobna pojasnila, s katerimi so se pogoji za pravico glasovanja temeljito spremenili.

[42] »Velesile smatrajo, v sporazumu s člani Medzavezniške komisije, da se morajo osebam, ki izpolnijo pogoje za glasovanje, določene v čl. 50, in ki bi bile izgnane iz kateregakoli razloga od 3. IX. 1918 dalje, bodisi iz cone I, bodisi iz cone II, nuditi vse olajšave, da se takoj vrnejo s svojimi družinami na svoje domove.« Gl. noto Vrhovnega sveta z dne 1. VI. 1920, ponatisnjeno v Wambaugh, Plebiscites, II, str. 126—128.

[43] »Beseda »cona« (zone) v čl. 50, t. a in b naj se razlaga v svojem širšem pomenu, po katerem ona znači celokupno plebiscitno cono (the whole zone of plebiscite). — Oseba ima »redno bivališče«, ako se je na dan ali pred dnem 1. I. 1919 nastanila v plebiscitnem ozemlju (the plebiscite area) z očitno namero ali z namero, ki izhaja iz okoliščin, tamkaj stalno prebivati. »Redno bivališče« po namenu teh pravil ne bo prekinjeno vsled odsotnosti, ako bodo okoliščine kazale na namero, obdržati bivališče, in tudi ne vsled obveznosti, odslužiti vojaško službo ali kot posledica vojne.« Gl. navodila za organizacijo plebiscita, izdana od MPK-e dne 16. IX. 1920 in ponatisnjena v Wambaugh, Plebiscites, II, str. 136.

[44] B. H. Stare navaja v svojem poučnem članku o organizaciji in poteku koroškega plebiscita (Ob desetletnici koroškega plebiscita. Koledar Družbe sv. Mohorja, 1931), da je MPK svojelastno spremenila predpis senžermenske mirovne pogodbe, po katerem naj ima glasovalni upravičenec dne 1. I. 1919 v dotični coni svoje redno bivališče, s tem, da je sklenila, da naj glasovalni upravičenec glasuje »v oni glasovalni občini, v kateri je v dobi, ki se konča s 1. I. 1919, prebival nazadnje šest mesecev zaporedoma« (str. 78). Prim. Minutes 16. VIII. 1920.

V smislu predpisov senžermenske mirovne pogodbe ima pravico glasovanja v coni I le oseba, ki je za to cono izpolnila vse pogoje, a v coni II samo oseba, ki je tam izpolnila vse pogoje. MPK pa je sklenila, da naj se beseda »cona« v čl. 50, odst. 10, t. a in b razlaga v širšem pomenu, po katerem ona znači »celokupno plebiscitno cono«.

Ta razlaga je v nasprotju z jasno določenimi predpisi senžermenske mirovne pogodbe. Predvsem čl. 49, odst. 1 izrečno določa, da bodo prebivalci »celovškega ozemlja« (la région de Klagenfurt, the Klagenfurt area) poklicani, da na spodaj navedeni način z glasovanjem odredijo državo, h kateri želijo, da se to ozemlje priključi. V nadaljnjih predpisih člena 49 je točno opisana meja tega celovškega ozemlja. Čl. 50, odst. 1 izrečno določa, da se bo »celovško ozemlje v svrho organizacije plebiscita razdelilo v dve coni (zone): prva cona na jugu in druga cona na severu od poprečne črte, katere opis sledi«. V senžermenski mirovni pogodbi se uporabljajo torej le izrazi »celovško ozemlje«, »prva cona,« »druga cona«, nikjer pa ni normiran izraz »celokupna plebiscitna cona« ali »plebiscitno ozemlje«.[45] MPK pa je uporabljala poslednja dva izraza v svojih odločbah posebno potem, ko se je odprla med obema conama demarkacijska črta, in je s tem kršila predpise senžermenske mirovne pogodbe.

Razlaga, ki jo je MPK dala izrazu »cona«, je v nasprotju s predpisi senžermenske mirovne pogodbe nadalje tudi radi tega, ker po tej razlagi ne bi imela pravice glasovanja v coni I samo oseba, ki je v tej coni izpolnila vse pogoje, ampak tudi oseba, ki jih je izpolnila deloma v coni I in deloma v coni II. Tako n. pr. je MPK priznala pravico glasovanja v coni I osebi, ki se je bila rodila v coni II in ki je v coni I v dobi, ki se konča s 1. 1. 1919, nazadnje prebivala šest mesecev zaporedoma.

2. Načini za vpis glasovalcev v glasovalne imenike in za reklamacije so bili pri koroškem plebiscitu pomanjkljivo normirani, in to zopet v škodo Slovencev. Te naloge je MPK dala paritetičnim občinskim glasovalnim svetom in distriktnim svetom.

[45] Francoski član je na XIV. seji MPK-e poudaril, da je na pariški mirovni konferenci prilikom preliminarnih razgovorov o plebiscitu Vesnić navajal v svojem pismu točke a, b in c sedaj veljajočega člena 50 in da je pri tem brezdvoma razumel izraz »zone« v ožjem pomenu, torej ne vključujoč celotnega celovškega ozemlja. Prim. Minutes 28. VIII. 1920.

Občinski glasovalni sveti so bili postavljeni v vsaki občini[46] in sestavljeni iz 6 članov, večinoma ondotnih domačinov, od katerih so 3, imenovani od avstrijskega člana MPK-e, »predstavljali avstrijske koristi«, in 3, imenovani od jugoslovanskega člana MPK-e, »predstavljali slovenske koristi«. Predsednika in tajnika so imenovali distriktni sveti, in sicer tako, da v nobenem občinskem glasovalnem svetu nista obadva bila reprezentanta istih (slovenskih oz. avstrijskih) koristi in da je skupno število predsednikov ali tajnikov, ki so predstavljali slovenske oz. avstrijske koristi, moralo biti v vsakem distriktu enako. Ti sveti so imeli nalogo, sestaviti prvotne in končnoveljavne glasovalne imenike, odločati v prvi instanci o prijavah za vpis v imenike ter o ugovorih, ki so se vložili zaradi pomote, neupravičenega vpisa ali izpustitve katere osebe, ter predsedovati na dan glasovanja na glasovališčih. Občinski glasovalni sveti so za svoje delo bili odgovorni pristojnemu distriktnemu svetu.

Distriktni sveti niso bili ustanovljeni od MPK-e samo v svrho, da nadzirajo jugoslovansko upravo cone I in avstrijsko upravo cone II, ampak so bili obenem organizmi, ki jih je MKP postavila, da se bavijo z vpisom glasovalnih upravičencev in z operacijami glasovanja. Oni so imeli namreč nalogo, odločati o zadevah, o katerih je v občinskih glasovalnih svetih glasovalo enako število članov za in proti, ter kot prizivna instanca (Court of Appeal) razsojati o prizivih, ki so bili vloženi zoper glasovalne imenike, sestavljene od občinskih glasovalnih svetov. Odločba distriktnega sveta je bila dokončna v vseh vprašanjih, ki so se nanašala na vpis glasovalnih upravičencev. V distriktnih svetih so odločali samo britanski, francoski in italijanski častniki. Jugoslavja in Avstrija nista bili upravičeni imenovati reprezentanta, ki bi bila kompetentna, udeleževati se razprav, tičočih se prizivov proti glasovalnim imenikom.

Dočim so plebisciti, izvršeni na temelju versajske mirovne pogodbe (razen v Posaarju) v letih 1920—1921, vzeli za podlago rojstvo glasovalnih upravičencev, je pri koroškem plebiscitu bilo vzeto za podlago bivališče.[47] Bivališče pa je okolnost, ki se da težko ugotoviti in ki zahteva točno in podrobno normiranje, ker drugače so odprta vrata zlorabam. Dočim je namreč bilo lahko ugotoviti osebe, ki so se v določenem kraju rodile in tam prebivale, ker so se med seboj kot sosede poznale, je bilo že težje ugotoviti osebe, ki so se

[46] V coni I jih je bilo 51.

[47] Prim. Wambaugh, La pratique, str. 225 in d.

v določenem kraju sicer rodile, ki pa niso tam tudi prebivale kakor tudi osebe, ki so tam nekaj časa (6 mesecev!) prebivale, a se tamkaj niso rodile. Najtežje pa je bilo, ugotoviti osebe, ki so iz določenega kraja bile »izgnane«. Vprašanje je namreč bilo v vseh primerih, ali je oseba, ki je prosila za vpis, res ona, za katero se je izdajala, nadalje, ali je določena oseba imela dejansko v dotičnem kraju »redno bivališče« v določenem času, ali je njeno redno bivališče bilo »prekinjeno« in ali je dejansko bila prisiljena zapustiti dotično pokrajino. Navedbe, ki so jih distriktni sveti vzeli za podlago svojih sklepov, niso mogle biti kontrolirane, ker jugoslovanski predstavnik ni bil pripuščen k sklepanju in ker ni bil dovoljen vpogled v spise, a distriktni sveti so bili zadnja instanca v teh vprašanjih. Morebitne nepravilnosti, ki so se pri tem zgodile, bi se mogle dokazati edino-le na podlagi plebiscitnih spisov MPK-e, ki pa so nedostopni. Tudi se ni nikjer (celo ne v poročilu MPK-e o glasovanju, poslanem na veleposlaniško konferenco!) objavilo, koliko je bilo reklamacij vloženih, kakšne vrste so bile, kako so se rešile itd., tako da ni nobenega jamstva, da niso bile vpisane osebe, ki po senžermenski mirovni pogodbi niso bile upravičene glasovati.

Kot primer pristranosti MPK-e navajam njeno postopanje v pogledu reklamacijskega roka, ko se MPK ni držala niti svojega odloka.[48] MPK je namreč javno razglasila, da je pravico glasovanja dopustno reklamirati samo do 29. septembra 1920, da sme vsakdo reklamirati samo za sebe, da treba reklamacije predložiti na posebnem formularju, opremiti jih s predpisanimi dokumenti in vložiti pri občinskih glasovalnih svetih. Slovenci so se držali tega odloka. Medtem pa je MPK podaljšala reklamacijsko dobo od 29. septembra do 3. oktobra 1920, ne da bi to bila objavila. Slovenci o tem niso bili obveščeni. Pač pa so bili o tem obveščeni Nemci, ki so tedaj izreklamirali mnogo Slovencev (ki zaradi poteka reklamacijskega roka niso imeli nobenega priziva!) in vpisali mnoge nemškomisleče osebe. Nemški zastopniki so ta imena predložili kar en bloc za stotine nemških glasovalcev skupno in to pogostokrat brez vsakih dokumentov. Te reklamacije[49] so sprejemali distriktni sveti brez zaslišanja občinskih glasovalnih svetov in jih rešili vse v prilog Nemcev.

[48] Povzel iz Brejc 1. c., str. 205.

[49] Koliko jih je bilo, je sklepati iz izjave predsednika MPK-e na XX. seji, češ da so distriktni sveti tačas preobloženi z delom: da morajo »v 4 ali 5 dneh pregledati okoli 2.000 reklamacij«. Prim. Minutes 5. X. 1920.

Č. Postopanje z glasovalnim gradivom v času med zaključitvijo glasovanja in skrutinijem.

MPK je v svojih navodilih z dne 16. IX. 1920 izdala med drugim tudi predpise glede postopanja z glasovalnim gradivom v času med zaključitvijo glasovanja in skrutinijem kakor tudi glede štetja glasov.[50] Naknadno pa je MPK spremenila nekaj teh predpisov, česar pa ni objavila. V splošnem se glede vseh teh predpisov more reči, da so bili sestavljeni tako, da je njih zloraba bila kaj lahko mogoča. Da navedem nekaj primerov!

Glasove so prešteli distriktni sveti, in sicer to pot v navzočnosti po enega predstavnikov jugoslovanskih in avstrijskih interesov, na seji v svojih uradnih prostorih (v Rožeku, Borovljah, Velikovcu in Pliberku), kamor so bile po končanem glasovanju, torej v noči po 18. uri dne 10. oktobra 1920, prepeljane vse glasovalne žare iz 50 glasovališč cone I.

Skrutinij se ni vršil takoj na mestu v vsakem glasovališču. Ni se torej ugotovila na licu mesta pred člani občinskih glasovalnih svetov, ki so bili ves čas navzoči pri glasovanju, vsebina žar in se posvedočila na zapisniku.[51] Občinski glasovalni svet je zapečatil žare in ostalo glasovalno gradivo, in to ne s pečati predsednika in tajnika občinskega glasovalnega sveta, kot je to bilo v prvotnih navodilih MPK-e določeno, ampak s posebnimi pečati MPK-e, nakar ga je medzavezniški častnik, določen za dotično glasovališče, pre-

[50] Prim. Instructions for the organization of the plebiscite. Wambaugh, Plebiscites, II, str. 147—156.

[51] Za plebiscit v Šlezviku je bilo predpisano, da naj se izid glasovanja določi takoj po končanem glasovanju na javni seji občinskega glasovalnega sveta na točno predpisani način, da pa dokončni izid določi medzavezniška plebiscitna komisija. Analogno je bilo predpisano za plebiscit v Allensteinu. Za plebiscit v Marienwerderju je bilo normirano, da naj takoj po končanem glasovanju izid v vsaki občini posebej določi občinski glasovalni svet, da naj dokončni izid določi kontrolna komisija dotičnega okrožja (ki je odgovarjala distriktnim svetom na Koroškem), dočim naj medzavezniška plebiscitna komisija razglasi izid glasovanja v vsaki občini. Za plebiscit v Zg. Šleziji je bilo normirano, da naj izid glasovanja določi takoj po končanem glasovanju za vsako glasovališče posebej občinski glasovalni svet, da naj ga nato določi kompetentni medzavezniški nadzorstveni urad (ki je odgovarjal distriktnim svetom na Koroškem), a medzavezniška vladna in plebiscitna komisija naj potrdi na ta način določen izid glasovanja. Prim. Wambaugh, Plebiscites, II, str. 17, 18, 67—68, 96—97, 228—230.

vzel in dal odpeljati v pisarno pristojnega distriktnega sveta. Žare so bile sicer vse dotlej, dokler se skrutinij ni dovršil (v sredo dne 13. oktobra 1920 zvečer), zastražene od medzavezniških vojakov,[52] toda člani občinskih glasovalnih svetov jih niso smeli nadzirati. Ko so se žare odprle (skrutinij se je začel v ponedeljek, 11. oktobra 1920, dopoldne), predstavnik jugoslovanskih interesov, ki je bil pripuščen k skrutiniju, ni imel možnosti, ugotoviti avtentičnosti in intaktnosti pečatov, ki jih sploh ni poznal.

Pomanjkljivo normirano postopanje z glasovalnim gradivom kakor tudi dejstvo, da je MPK naročila izdelati žare, glasovnice, pečatnike, vosek in trakove v Celovcu, da so žare bile tako zapečatene, da se je dno moglo odpreti, ne da bi se pečati mogli poškodovati itd., so omogočale zlorabe. Ako bi se glasovi prešteli takoj na vsakem glasovališču posebej, ne bi bilo dvoma, da bi bil izid, določen od posameznih občinskih glasovalnih svetov, res predstavljal voljo, izraženo z glasovanjem od strani glasovalnih upravičencev.

D. Pravna podlaga za določitev meje.

Pri plebiscitih, izvršenih na temelju versajske mirovne pogodbe, so zavezniške in udružene sile bile kompetentne, odločiti o meji »po črti, ki temelji na izidu glasovanja, določenem po občinah, in ki jo jim predloži plebiscitna komisija, uvažajoč posebne zemljepisne in gospodarske pogoje spornih krajev«.[53]

[52] To so bili britanski, francoski in predvsem italijanski ordonance, ki so spremljali 58 medzavezniških častnikov, poslanih, kot že rečeno, od Medzavezniške nadzorne komisije na Dunaju MPK-i, ki jih je dodelila na dan glasovanja na posamezna glasovališča in na važnejše prehode v coni I.

[53] Prim. §§ 4 in 5 priloge k čl. 88 (Zg. Šlezija, čl. 95 (Allenstein in Marienwerder) in čl. 109, odst. 4 ter čl. 110 (južna cona Šlezvika) versajske mirovne pogodbe. Kot primer naj navedem plebiscit, ki se je vršil dne 11. julija 1920 v Allensteinu v vzhodni Prusiji. Predpisano je bilo, da naj se izid glasovanja določi po občinah, in sicer po večini glasov v vsaki občini. V prid Nemčije je glasovalo 1.694 občin, v eni občini so glasovi bili enako porazdeljeni, dočim je v prid Poljske glasovalo le 9 občin. Od teh 9 občin so samo 3 občine bile ob poljsko-nemški meji in bi se mogle odcepiti od svoje okolice in dodeliti Poljski, ne da bi se ustvarile geografske in ekonomske komplikacije. Ostalih šest občin, ki so glasovale za Poljsko, so bile tako izolirane od meje, da bi se v primeru, ako bi se bile dodelile Poljski, žrtvovale nemške občine, v katerih so glasovi, oddani za Nemčijo, številčno mnogo nadkrilili glasove, oddane za Poljsko. Zato je

Za koroški plebiscit ni bilo analognih predpisov. Jugoslovanska delegacija na pariški mirovni konferenci se je potem, ko ni mogla plebiscita sploh preprečiti, sicer prizadevala, da se plebiscit vrši po občinah. Vendar se je temu protivil W. Wilson, češ da celovško ozemlje tvori gospodarsko enoto.[54]

V smislu čl. 50. odst. 11, 13 in 14 je ljudsko glasovanje v celovškem ozemlju imelo imperativen značaj, kajti za določitev glede pripadnosti tega ozemlja in s tem glede bodoče meje med Jugoslavijo in Avstrijo na tem delu je bila odločilna le želja glasovalnih upravičencev, izražena z glasovanjem, torej edinole izid glasovanja. O vprašanju, h kateri izmed obeh držav naj se celovško ozemlje priključi, so glasovalci sami odločali v tem smislu, da je država, v prid katere je glasovanje izpadlo, že na temelju tega dejstva bila upravičena, da končno ustanovi (Jugoslavija) oz. vzpostavi (Avstrija) svojo oblast na dotičnem ozemlju. Niso pa bile ne zavezniške in udružene sile in tudi ne Zveza narodov kompetentne, odločati o pripadnosti in s tem o meji, bodisi na temelju izida glasovanja (kot pri odločitvi Sveta Zveze narodov o meji Posaarja), bodisi oziraje se še na druge okolnosti (kot so bile kompetentne zavezniške in udružene sile pri drugih povojnih plebiscitih, ki so se vršili na temelju versajske mirovne pogodbe).

Izid glasovanja v celovškem ozemlju je bil predpisan, da se določi globalno v vsaki coni, vzeti kot celoti, in sicer po večini glasov v vsaki coni. Nasprotno pa je za plebiscite, normirane v versajski mirovni pogodbi, bilo predpisano, da naj se izid glasovanja določi po občinah, in sicer po večini glasov v vsaki občini. V severni coni v Šlezviku je bilo slično normirano kot glede celovškega ozemlja, namreč da se glaso-

plebiscitna komisija predlagala konferenci veleposlanikov, da naj se Poljski dodelijo le one 3 obmejne občine (s 4.786 prebivalci), ki so oddale večino glasov za Poljsko, dočim naj se ves ostali del plebiscitnega ozemlja Allenstein obenem z onimi izoliranimi poljskimi občinami dodeli Nemčiji. Konferenca veleposlanikov je sprejela ta predlog in dodelila omenjene tri občine Poljski (Prim. Wambaugh, Plebiscites, I, str. 136—137). Tozadevni predpisi o posaarskem plebiscitu (§§ 34 in 35 priloge k čl. 50 versajske mirovne pogodbe) se razlikujejo od pravkar navedenih v tem, da je o vprašanju, pod katero suverenost naj se Posaarje postavi, bil kompetenten odločati Svet Zveze narodov v skladu z voljo, izraženo z glasovanjem.

[54] Gl. Wambaugh, Plebiscites, I, str. 177. Wambauch ne navaja, kaj je jugoslovanska delegacija predlagala o tem, kdo naj odloča, katera naj bo meja po glasovanju.

vi štejejo globalno za celo cono in da je Danska za primer, če se glasovanje konča v njen prid, upravičena, takoj po proglasitvi izida to cono zanesti (Prim. čl. 109, odst. 3 versajske mirovne pogodbe). Torej razen v severni coni Šlezvika je edinole še za koroški plebiscit bilo predpisano, da se izid glasovanja ne določi po občinah. Zaradi tako normiranega načina določitve izida glasovanja je odločitev glede priključitve celovškega ozemlja bila možna le sledeča: eni oz. drugi izmed obeh prizadetih držav je mogla pripasti, ali ena sama cona, ali obedve coni, ali nobena cona.

Glasove je najprej preštel za vsak distrikt posebej dotični distriktni svet, nakar je tako ugotovljene izide Medzavezniški posvetovalni svet sestavil in končen izid predložil MPK-i. Predsednik MPK-e je na seji dne 13. X. 1920 zvečer prečital in določil izid glasovanja.[55] MPK je takoj, čim je določila izid glasovanja v coni I, bila zavezana, izid sporočiti poglavitnim zavezniškim in udruženim silam obenem s podrobnejšim poročilom o operacijah glasovanja ter ga proglasiti (čl. 50, odst. 12). MPK ni bila kompetentna, da poglavitnim zavezniškim in udruženim silam ev. pošlje predlog o črti, ki naj jo te sile določijo kot bodočo mejo med obema prizadetima državama, analogno kot je bilo urejeno pri drugih plebiscitih. Brž ko je MPK proglasila, da je Avstrija dobila večino glasov v coni I, je Avstrija bila upravičena, da sporazumno z MPK-o dokončno vzpostavi svojo oblast ne samo nad cono I, ampak tudi nad cono II (čl. 50, odst. 14). Celotno celovško ozemlje je s tem dokončno ostalo pod avstrijsko suverenostjo (čl. 50, odst. 9) in proti temu ni bilo pravnega leka. Avstrija ni bila zavezana, da odstopi Jugoslaviji one občine, v katerih se je večina (in sicer od 51 občin 18!) izrekla za priključitev k Jugoslaviji. Ona nadalje pravno ni bila zavezana, prevzeti upravo cone I z omejitvijo. Zato je bil pravilno odklonjen predlog jugoslovanskega člana, da naj ima posebna medzavezniška komisija na Koroškem tako dolgo, dokler Avstrija ne bi postala članica Zveze narodov, nalogo, nadzirati, ali Avstrija izpolnjuje obveznosti, ki jih je prevzela v pogledu zaščite manjšin.[56]

---

[55] V coni I je bilo glasovalnih upravičencev 39.291. Od teh jih je glasovalo veljavno 37.304 (95.76%), in sicer za Avstrijo 22.025 (59.04%), a za Jugoslavijo 15.278 (40.96%) glasov, 1.987 glasov je bilo proglašenih za neveljavne. Prim. Wambaugh, Plebiscites, I, str. 198.

[56] Prim. Minutes 19. X. 1920.

Če bi bilo glede koroškega plebiscita predpisano v senžermenski mirovni pogodbi, da naj bi, bodisi določene zavezniške in udružene sile, bodisi Svet Zveze narodov, bile kompetentne, da odločijo o meji na temelju izida, določenega v vsaki občini posebej po večini oddanih glasov, in uvažujoč zemljepisne in gospodarske pogoje teh občin, bi bila Jugoslavija upravičena, zahtevati od kompetentne instance, da kot mejo določi Dravo, ker se je južno od nje večina (55% občin) izrekla za Jugoslavijo, ker je to ozemlje kompaktno naseljeno ob jugoslovanski meji in ker bi bili dani v to deloma tudi gospodarski pogoji. Ker pa take določbe ni bilo, je Veleposlaniška konferenca, sklicujoč se pravilno na čl. 50, odst. 11, zavrnila zahtevo Jugoslavije od dne 26. marca 1921, da naj se kot meja določi Drava.

O valutnih klavzulah.[1]

Dr. Josip Voršič.

I. Njih smoter.

Stranke sklepajo v medsebojnem poslovanju najrazličnejše pravne posle. Večina teh poslov obstoji v denarnih dajatvah, ki se glase z ozirom na denarno enoto, s katero je dajatev označena, na dinarje, dolarje, marke itd.

[1] Temeljitejših razprav o valutnih klavzulah kot takih v domači literaturi ni. Vendar opozarjam na nekatere razprave, v katerih se pisci bavijo z denarnimi vprašanji bodisi neposredno ali posredno, odnosno s položajem, ki je ustvarjen z uveljavljenjem tk. zv. »deviznih predpisov.« Tako:

dr. E. Pajnič: Denarna vrednost in sodne odločbe, Pravni vestnik, Trst 1924;

isti: Pitanje valorizacije, izšlo v Spomenici na drugi kongres pravnika kraljevine SHS, Ljubljana 1927;

dr. S. Lapajne: Razvoj in sedanje stanje našega državljanskega prava, v Ljubljani 1934, str. 21. in sl.;

dr. R. Sajovic: Izvršba in devizni predpisi, Slovenski pravnik 1934.

Dr. J. Mudrović: Valorizacija, Mjesečnik 1927,

isti: Rastu li novčane tražbine, kad valuta pada? Zagreb 1925. in tam obširno navedena literatura;